



Euripidész
Oresztész (részlet, 807–1012)

KAR

Oda a hatalmas gazdagság s a tekintélyes hírnév,
 Mely Görögország-szerte virult, és főnnhéjazott
 A Szimoisz környéki vizeknél!

810 Az Átreidák jóléte a múlté, lehanyatlott,
 Miután villámként palotájukba csapott a szerencsétlenség:
 Mikor az aranybárány pere
 Utolérte a Tantalidákat,

815 S jöttek sorban a gyászos lakomák,
 S a nemes születésű gyerekek gyors leölése.
 Azóta se tűnt el a házukból az öldöklő hajlam:
 Egymást érik a gyilkosságok
 Az Átreidák közt.

820 A „helyeslendő tett” se „helyeslendő”! Csakugyan
 Helyes-e a lángoktól edzett karddal kaszabolni
 A szülők testét? Helyes-e a vértől feketült markolatú
 Kardot a Nap sugarának mutogatni?
 Az „ügyes bűnelkövetés” ravasz istensértés,
 A gonosz gondolatú emberek örült gesztusa.

825 Szörnyű halálfélelmében
 A Tündareosz-lány így síkított, a szerencsétlen:
 „Fiam, istentelenül mézárólsz,
 Ha anyádat ölöd meg! Lehetetlen,
 Hogy csak apádat védjed...

sztróphé

antisztróphé

830 Örök átkot zúdítasz érte magadra!”

Van-e betegség, van-e könny,
 Van a földön borzasztóbb nyomorúság,
 Mint anyagyilkosként vért kenni kezünkre?...

835 Mióta az anyjával végzett,
 Mint megszállott bakkhász örjög,
 Eumeniszek prédája,
 Szemeit forgatja a bomlott agyú gyilkos,
 Agamemnón fia.

840 Ó, a szerencsétlen! Láta, hogyan bukkan elő
 Az arannyal szőtt vászon alól
 Anyja csupasz melle — de ő mégis
 A könyörgő nő húsába döfte a kardot,
 Bosszút állva az apjáért.

ÉLEKTRA (*jön*)

845 Lányok, ez eltűnt. Lehet, hogy szegény öcsém
 Az istenörülettől hajtvá elrohant?

KAR

Másról van szó! Argosz népéhez sietett,
 Hogy megküzdjön a perben: élet vagy halál!
 Ma dől el, megmaradtok vagy sem. Oda ment.

ÉLEKTRA

Jaj, hogy mehetett oda? Ki beszélte rá?

KAR

850 Püladész. — De nézd csak, hírnök jön, nemsoká
 Beszámol, az öcséddel mik történtek ott.

HÍRNÖK (*jön*)

Szegény Élektra, Agamemnón lánya, hírt
 Hozok a sorstól sújtott úrnőnek. Muszáj
 Átadnom, bármilyen szomorú üzenet.

ÉLEKTRA

855 Vagyis végünk van! Szavaid éreztetik.
 Valóban úgy jössz, mint a végzet hírnöke.

HÍRNÖK

Megvolt a szavazás. Döntött egyhangúan
 A pelaszg nép, hogy még ma meg kell halnotok.

ÉLEKTRA

860 Jaj! Testet ölt sötét reményem, a jövő,
 Melytől rettegtem, gyászban emésztve magam...

De volt-e vita az argosziak között,
 Milyen beszédek sürgették ítéletünk?
 Halljam, öreg! Közáport zúdít rám kezük,
 Netán kard járja át a testemet, ha már

865 Öcsémmel osztozom a közös végzetem?

HÍRNÖK

A szántó felől léptem át a főkaput,
 Nagyon kíváncsian, hogy áll a sorsod és
 Oresztészé. Tudnod kell, szerettem apád,
 Hiszen a házatok nevelt és gondozott,

870 És bár szegény vagyok, de hasznos, jó barát.
 Látom, a dombon tömeg tódul fölfelé,

epódosz

Ahol Danaosz tartott először népgyűlést,
 Hogy válaszoljon Aigüptosz vádjaira.
 A nyüzsgést látva, kérdeztem egy városit:
 875 „Mi újság Argoszbán? Ellenség híre jött,
 S az dúlta föl a Danaosz-fiúk városát?”
 Azt mondja: „Nem látod? Oresztész tart ide,
 Hogy perben kockára tegye az életét!”
 S rémet látok, bár ne láttam volna soha:
 880 Együtt közelít az öcséd és Püladész;
 Levert az egyik, szemlesütve támolyog;
 A másik testvérként együtt érez vele,
 És gyámolítja, mint egy beteg gyermeket.
 S mert közben Argosz népe zömmel összegyűlt,
 885 Fölállt egy szószóló: „Beszélni ki akar?
 A gyilkos Oresztésznek meg kell halnia,
 Vagy sem? Anyagyilkos.” Fölállt Talthübiosz,
 Aki apáddal égette föl Phrügiát.
 Mint ki mindig főnököt szolgált, úgy beszélt,
 890 Kétértelműen; földicsérve az apád,
 Öcsédet szidva, szép szóhoz csúnyát kevert,
 Állítva, öcséd elfogadhatatlanul
 Viselkedett az anyjával. Közben pedig
 Az Aigiszthosz-család felé kacsintgatott.
 895 Mert ilyen fajzat ez: aki a csúcson áll,
 Ahhoz csapódik. Az a *hű barát*,
 Ki hatalmon van mint városi vezető.
 És utána kért szót Diomédész király;
 A kivégzések ellen tiltakozott,
 900 Helyette szimpla száműzetést javasolt.
 Néhányan helyeseltek — „Úgy van! Jól beszélt” —,
 Másoknak nem tetszett a dolog. Majd fölállt
 Egy hőzöngő, izmát fitogtató alak,
 Úgy argoszi, hogy vendégmunkás argoszi;
 905 Míg handabandázik, míg odamondogat,
 Meg is győz: népét bármi rosszra ráveszi.
 Ki kellőképp gonosz és van hatása a
 Tömegre, az a város biztos végzete;
 Olykor nem tűnnek hasznosnak a józanok,
 910 De mindig őket igazolja az idő;
 S így kell néznünk az örök városvezetőt,
 Mivel hasonló eszközökkel dolgozik
 Az ügyes szónok és a köztisztviselő.
 Ez az ember halálotokra szavazott,
 915 A kőzárporra — Tündareósz sugallta, hogy
 Keményen szólaljanak föl párthívei —;
 Fölkelt egy másik, és ellentmondott neki,
 Alakra nem túl vonzó, mégis férfias,
 Ki utcán, piacon ritkán mutatkozik:
 920 Földműves, vagyis hazánk szilárd oszlopa!,
 S mindehhez jó svádájú és intelligens,
 És tiszta jellem, feddhetetlen életű...
 Azt mondta: „Oresztész, Agamemnón fia

Koszorút érdemel!... Apjáért bosszút állt,
 925 Megölte a nőt, az istentelen gonoszt,
 Ki elvette a kedvét minden férfinak,
 Hogy háborúba menjen: ha üres a ház,
 Herék hordják szét a palota kincseit,
 És rontják meg a hősök feleségeit...”
 930 Igaz, mondták a jó szándékú emberek;
 Nem szólt más. Csönd. Ekkor lépett elő öcséd,
 És megszólalt: „Inakhosz-völgyi férfiak,
 Régen pelaszgok, így Danaosz utódai,
 Nemcsak apámat, titeket is védtelek,
 935 Mikor anyámat megöltem! Mert ha a nők
 Szokássá teszik, hogy megöljék férjüket,
 Siessetek meghalni; vagy szolgálatok
 A nőknek — fordítva, mint ahogy kellene.
 Apám ágyának árulója már halott;
 940 De hogyha engem meggyilkoltok, meglazul
 A törvény, s így lesz minden férfi védtelen,
 Mert vakmerő nőből nem lesz hiány soha.”
 Nem győzte meg a gyűlést, pedig jól beszélt.
 Hatott a gonosz befolyás, azé, aki
 945 Gyors halált követelt öcsédnek és neked.
 Szegény Oresztész azt is alig érte el,
 Hogy a halálnem kard, ne kövezés legyen;
 Ígérte, önkezével, még a mai nap
 Végez veled, s magával. Hozza Püladész
 950 A gyűlésből, zokogva. Jönnek társai,
 Jajgatva, gyászban. Keserves lesz nézned is
 E szívszorító és ijesztő látomást.
 Készítsd a kardot, vagy nyakadra kötelet,
 Mert a fényt itt kell hagynod. Ennyi haszna volt
 955 A származásnak! S a három lábon ülő
 Püthói Phoibosz úgy használt, hogy tönkretett. *(El)*

KAR
 Szerencsétlen szűz, arcod sötétbe borul,
 A földre horgadsz; robbanni kész némaság,
 Mint aki gyászsikolyban tör ki hirtelen.

ÉLEKTRA
 960 Siralmaimat hallgasd sorra, pelaszg föld!
 Krétafehér körmöm mélyen fölhasogatja az arcom,
 Ússzon a vérben! Verem a fejem
 A falba, ütöm a kőbe: visszhangozza a föld kérge alól
 Az a gyönyörű, isteni lány, aki holtak közt a királynő!...
 965 Míg lenyesi haját a kasza:
 A küklópszi föld üvöltse velem világgá,
 Mennyi könnyörtelen csapás érte a házat.
 Harsanjon a gyászdal, a gyászdal
 A halálba menőkért,
 970 Akik egykor Hellász hadvezetői voltak.

Mert odalett, odalett, ime, köddé foszlott
 A Pelopsz-utódok egész nemzetsége, s az otthon,

*sztróphé**antisztróphé*

- Amit boldog lakói miatt irigyeltek: ugyanúgy oda már.
Irigy istenségek pusztították el, s rosszindulatú
975 Városi polgárok gyilkos szavazása.
- Jajajaj, egy napig élők, örökké kárhozatosak,
Sokat türt, kisírt szemű nép: nézzétek, mennyi reményt tipor el,
Amíg jár-ke a földön, a végzet!
Kire-kire más és más szörnyűség
980 Zúdul napról napra az egykedvű időben:
Bizonytalan az ember léte a földön.
- Ha följuthatnék egyszer az ég meg a föld közt
Kötélékekkel kifeszített sziklához,
Közletről meglátnám, hogy aranylánc tartja a tömböt,
Amint az olümposzi örvényben forog;
S belekiáltva fülébe a fájdalom, fölébreszteném
985 Sziklája tövében ősapámat, Tantaloszt:
Hiszen ő nemzette, ő nemzette dicső őseimet,
Akik az átkos játzmákat mind végignézték;
- Szárnyas csikókat láttak, a nagy kocsiversenyt,
Amikor Pelopsz négylovas fogatával vágat
990 A tengerparton; a cinkost látták, aki kéri a bérét:
Mürtiloszt belefojtja a vízbe Pelopsz,
S a fehér tarajú
Hullámoktól mosott
Geraisztoszi partoknál
Tovahajtja fogatát.
- Innen ered palotám ellen
A sok kint okozó átok!
Meggzületett Máia fiának ajándéka, a nyájban az új jövevény,
Az aranygyapjas bárány:
Gyászt okozó, gyászt okozó szörny állt,
1000 Hatalom, gyűlölet állata Atreusz előtt.
Innen eredt a viszály, amelyik
Héliosz szárnyas fogatát eltérítette:
Nyugatra futó útját
Az egylovú Hajnal
Irányába igazította az égen Zeusz;
1005 S a hétpályájú Peliasz száguldását is
Más útra terelte Zeusz,
Halált halálra cserélve: előbb
Thüesztész hírhedt vacsorája,
A krétai, bűnös nő, Aeropé
1010 Úgynevezett házassága... Így ért el végül
Hozzám s az apámhoz a ház
Átka, elkerülhetetlenül.

(Karsai György és Térey János fordítása)

Euripidész (i. e. 480–406) életrajzát elsősorban a római korból fennmaradt életrajzaiból ismerjük, amelyek számos bizonytalan elemet, egymásnak is ellentmondó adatot, pletykagyanús történetet tartalmaznak. Valószínűleg Szalamisz szigetén született, s itt is élt maga választott magányában (egyreszt szerint egy tengerparti barlangban...), s itt is írta műveit. Huszonhat évesen lépett fel először költői a versenyeken. Kortársai igen eltérően ítélték drámáiról: mindössze négy alkalommal hirdették győztesnek, s igen gyakran kellett kellett megelégednie a bukást jelentő harmadik hellyel; de a pályatárs Szophoklész és a filozófus Szókratész nagyra tartotta művészetét, Arisztotelész pedig a *Poétikában* a „legtragikusabb” drámáirónak nevezte. Kilencvenkét drámát írt, ebből tizenennyolc maradt ránk. Élete utolsó éveit hazájától távol, Makedóniában, önkéntes száműzetésben töltötte. Ha hivatalos elismerések nem is kísérték pályáját, korabeli megbecsültségéről, költészetének népszerűségéről álljon itt egy Plutarkhosztól (i. sz. 50–120) származó idézet: „Sokan voltak, akik Euripidésznek köszönhették menekvésüket; úgy látszik ugyanis, hogy a Görögországtól távol élő görögök közül főként a szicíliaiak rajongtak Euripidész költői műveitért. Ha utasemberektől kis részleteket, inkább csak ízelítőt hallottak műveiből, boldogan megtanulták, és megtanították másoknak is. Hazájába visszatérve, mint mondják, sok volt fogoly boldogan és hálásan mesélte el Euripidésznek, hogy azért bocsátották szabadon, mert elmondott néhány Euripidész-verssort, amire visszaemlékezett, sőt olyanok is akadtak, akik a csata után menekülve ételt és italt kaptak, amikor Euripidész egy-egy kardalát elénekelték. Még az a történet is igaz lehet, hogy amikor a kaunosziak kikötőjébe vetődött egy kalózos üldözött hajó, addig nem bocsátották be, amíg meg nem kérdezték a hajósoktól, hogy nem ismerik-e Euripidész néhány dalát, és csak mikor igenlő választ kaptak, engedélyezték a hajó bevezését a kikötőbe.” (Plutarkhosz: *Párhuzamos életrajzok, Nikiasz élete* [Máthé Elek fordítása])

Az *Oresztész* (i. e. 408) itt közölt részlete három, jól elkülöníthető tartalmi egységre osztható:

1) 807–843. sor

Baljós hangulatú *kardal*, amely az 1693 soros tragédia felénél elhangozva egyszerre összefoglalás és a további események előkészítése. Az eddig megismert történet középpontjában Oresztész állt: az ő szenvedéseinek, fizikai és lelki betegségének leírását, illetve az őt körülvevő családtagok, barátok és idegenek — Élektra, Helené, Hermioné, Menelaosz, Tündareosz, Püladész és a Kar — róla és bűnéről, az anyagilkosságról való igencsak különböző véleményét ismertük meg. Az egyik legmozgalmasabb Euripidész-tragédia első részét zárja e kardal; az egymásba kapcsolódó, folyamatos szereplő-megjelenések új és új drámai konfliktusok, *összecsapások* (*agónok*) lehetőségét teremtették meg. Az Oresztész ügyét segítők (Élektra, Püladész) és a vele nyíltan ellenséges Tündareosz (Oresztész nagyapja) között helyezkedtek el a többiek: a Trójából győztesen megtérő Menelaosz és a háború oka, Helené, valamint a Kar. E széles érzelmi-hangulati skálán szóródó összecsapás-sorozat után Oresztész — Püladész társaságában — elhagyta a színt, hogy az argoszi népgyűlés előtt beszédet mondva védje meg életét. A kardal a mitológiai történet — a színpadi cselekmény előzményeként szolgáló *Atreida-családtörténet* — felidézésével utólagosan teremti meg azt a tragikus kontextust, amelyben Oresztész élethalálharcára sor kerül.

2) 844–956. sor

A *harmadik jelenet* (*epeiszodion*): az első *Hírnök-beszéd*. Euripidész egyik dramaturgiai újítása, hogy tragédiáiban igen gyakran különös hangsúlyt kap a színpadon meg nem jeleníthető eseményekről beszámoló Hírnök (például a *Médeiában*, a *Hippolitoszban*, az *Iphigeneia a taurosok földjénben*). Ezek az Aiszkhülosznál és Szophoklésznel általában *névtelen*, a cselekmény hőseinek történetéhez nem kapcsolódó, se múlttal, se jövővel nem rendelkező, sokadrangú szereplők Euripidésznel *egyéni* (kis)emberekké, a tragédia cselekményéről határozott véleményt formálni képes, gondolkodó szereplőkké válnak, akiknek minden szavára oda kell figyelni. Az *Oresztész rossz híreket* hozó Hírnöke sem elégszik meg a népgyűlésen történtek pontos előadásával, hanem érzelmeinek nyíltan utat engedve, Élektra és Oresztész tettének jogszerűségét vallva és üldöztetésükön sajnálkozva *kommentálja* valamennyi, a népgyűlésen felszólt polgár szavait. Mintegy *helyszíni tudósítóként*, szó szerint idézi a hallottakat, s ezzel, valamint éles szavakkal megfogalmazott *magánvéleményével* az események egyik lehetséges, *nézői interpretációját* adja. Ez egy hallgatóságát — nem utolsósorban a színházi közönséget — orientáló, sőt világosan befolyásolni akaró Hírnök.

3) Élektra kardal-ritmusú, jelenet-összekötő éneke

Élektrának az Atreida-ház végső pusztulásáról szóló gyászdala (*thrénosza*) az előző két részlet tragikus hangulatát fokozva immár mint elkerülhetetlen, tragikus véget jósolja meg fivére és a saját pusztulását. Míg az idézett kardal a színpadi jelent megelőző *múltról* szól, Élektra — ugyancsak kardal-versmértékben előadott — éneke a közeljövőről, a testvérpárra váró biztos halálról, így foglalva keretbe a múltat a *jövőhöz* kapcsoló, a tragikus *jelent* felidéző Hírnök-monológot. A megjelenített képek utalásokat tartalmaznak a kardalban korábban nem részletezett, Tantalosz leszármazottait sújtó *átkokra*, amelyek segítségével azt sugallja Élektra, hogy *elkerülhetetlen, tragikus sors-végzet* (*tükhé*) sújtott le rájuk az argoszi népgyűlés halálos ítéletet kimondó határozatával, egyenes folytatásaként mindannak, ami ezt az *átoksújtotta családot* generációkon át mindig is érte.

(Karsai György)